

8. NS Ärzeführerschule van Alt-Rehse

Kweekschool voor nazi dokters

Luttele kilometers van Neubrandenburg, in het voormalige Oost-Duitse Mecklenburg vlakbij de idyllische Tollensesee, bevindt zich het dorp Alt-Rehse waar in 1935 de NS Ärzeführerschule werd opgericht. Circa 12.000 artsen, voornamelijk jonge artsen (Jüngerärzte), apothekers, vroedvrouwen en gezondheidswerkers werden er opgeleid in de nazi ideologie. Op het programma stonden vakken als rassenkunde, raciale hygiëne en eugenetica. Hier werden de kiemen gelegd voor het T4-programma dat zou leiden tot verplichte sterilisatie, Gnadetod, gruwelijke medische experimenten en uitroeiingspolitiek.

In 1934 werd het *Gut Alt-Rehse* onteigend door Hitlers naaste medewerker Martin Bormann. Het complex dat een aantal vakwerkhuisen, een kasteel en zo'n 500 hectare land bevatte, werd grondig verbouwd om vanaf 1935 onderdak te bieden aan de **Ärzeführerschule** van de *Nationalsozialistischen Deutschen Ärzetbunde*.

Ideologische vitrine

SS-Standartenführer dr. **Hans Deuschl** was de eerste leider van de *Führerschule*. Heinrich Himmler was trouwens als eregast aanwezig op zijn trouwfeest in Alt-Rehse. Deuschl werd opgevolgd door dr. **Johannes Peltret** die in juni en oktober 1941 hoogst persoonlijk Vlaamse artsendelegaties zal ontvan-

gen en op uitnodiging van dr. **Frans Van Hoof** een tegenbezoek bracht aan het AVGV in Antwerpen.

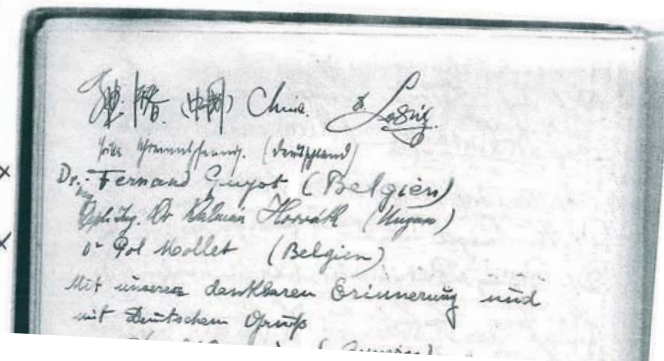
Alt-Rehse viel onder de bevoegdheid van dr. **Gerhard Wagner** die voorzitter was van de *Reichsärztekammer*. Toen deze in 1939 overleed, werd hij opgevolgd door dr. **Leonardi Conti**. Eén van de sleutelfiguren was ook de leider van het *Erbbiologischen Forschungsinstitut*, **Herman Alois Boehm**, die permanent in Alt-Rehse vertoefde. Andere hoofdfiguur was Conti's medewerker dr. **Kurt Blome**, die in 1948 zal terecht staan op het artsenproces van Neurenberg.

Voor *Reichsgesundheitsführer* SS Leonardo Conti en diens moeder **Nanna Conti**, voorzitter van de nazi organisatie van Duitse vroedvrouwen, was Alt-Rehse een ideologische vitrine waar ze regelmatig cursussen gaven aan de artsen en vroedvrouwen. Ze brachten ook regelmatig hun vakantie door in dit idyllische oord. Conti hield er eveneens zijn paarden.

'Sociale' geneeskunde

Een 200-tal docenten waren in Alt-Rehse geregistreerd. De meerderheid van de docenten waren artsen, gezondheidsfunctionarissen of kopstukken van de nazi partij. Onder hen enkele zeer prominente nazi's als **Heinrich Himmler**, **Alfred Rosenberg**, **Robert Ley**, **Gerhard Wagner**. Er is echter geen aanwijzing dat Adolf Hitler ooit in eigen persoon Alt-Rehse heeft bezocht. Als buitenlandse cursist vermelden we ook de Hongaarse nazi dokter **Ferenc Orsós**, die samen met de Gentse oftalmoloog **Raymond Speleers** door Conti als expert en verslaggever werd aangeduid voor het onderzoek naar de massamoord op de Poolse officieren in Katyn. De deelnemers kwamen overigens vanuit de hele wereld, van China tot Bolivia, zoals het bewaarde gastenboek aantoont.

De cursussen in Alt-Rehse waren in de eerste plaats gefocust op wat toen heette de 'sociale geneeskunde' en de structuur van de medische organisaties en de gezondheidszorg in het kader van

▲ Fragment uit de gastboeken van Alt-Rehse, met deelnemers van België tot ... China.

Deelnemers stage juni 1941

Voor de eerste cursus in 1941 rekruteerde het AVGV deelnemers in de schoot van de vereniging. De belangrijkste leiders waren allemaal van de partij.

Volgende artsen maakten deel uit van de eerste stage in Alt-Rehse die plaats had van 9 tot 25 juni 1941: Dr. Frans Van Hoof, secretaris van het AVGV; Dr. Antoon Picard, voorzitter van het AVGV; Dr. José Daels, assistent gynaecologie aan de Gentse universiteit (Na zijn stage in Alt-Rehse kwam hij in Berlijn in contact met Frau Thomas van de nazi *Reichshebammenschaft* en Prof. Schäfer van de *Frauenklinik* in Charlottenburg, in Berlijn); Dr. Robert Roosens, sportarts en lid van het AVGV Antwerpen (onderhield contacten met Dr. Matthes, Sportarzt des Reichssportfeldes); Dr. Fernand de Bruycker, stomatoloog en tandarts.

een globale medische nazi politiek en ideologie. Genetica en eugenetica en raciale hygiëne namen een belangrijke plaats in het lessenpakket in. Zo werd ook ruim aandacht besteed aan de *Juden- und Freimaurerproblematik*.

Vlaamse artsen op stage

De bezoeken van de Vlaamse werden georganiseerd door het *Algemeen Vlaamsch Geneesheeren Verbond* dat in 1921 opgericht was als reactie tegen de franstalige *Fédération Médicale Belge* (FMB) en nauwe banden onderhield met het VNV. Leden van het eerste uur waren Frans Daels, Hilaire Gravez en Antoon Picard. Namen die nauw verbonden zijn met Alt-Rehse. Zij waren er ook als eerste bij in 1940 om actief te collaboreren met de Duitse bezetter in het kader van de tweede *Flamenpolitiek*.

Frans Daels onderhield nauwe contacten met Leonardo en Nanna Conti. Een bijzondere belangstelling koesterde Daels voor de sociale geneeskunde: de geneeskunde in functie van een ideologie die nauw aanleunde bij de ideeën die in Alt-Rehse werden gepropageerd. Tijdens het bezoek van Leonardo Conti aan de Gentse universiteit in 1941 hield Daels trouwens een opgemerkte toespraak waarin hij zijn ideeën vertolkte.

Zijn zoon **José Daels** (1914-2010), assistent gynaecologie in Gent, maakte in juni 1941 deel uit van de eerste groep Belgische cursisten in Alt-Rehse én in Berlijn.

Hilaire Gravez (1889-1974), voorzitter van het AVGV van 1936 tot 1939, senator voor het VNV en lid van de Vlaamse SS, was eveneens ingeschreven voor de stage, maar haakte in laatste instantie af. Gravez moedigde Vlaamse artsen aan om hun Duitse collega's bij te staan achter het front tijdens het Russisch beleg. In 1945 werd hij bataljonarts en kreeg hij de graad van *Obersturmführer* in de Vlaamse *Waffen-SS* divisie Langemarck. Na de oorlog verscheen Gravez voor het Krijgstribunaal en kreeg hij vijf jaar gevangenisstraf.

De Antwerpse arts **Antoon Picard** (1884-1949) was één van de activisten die in 1914-1918 de kant van de Duitsers koos. Na WO I vluchtte hij naar Nederland en vervolgens naar Nederlands-Indië waar hij als arts actief bleef. Bij het begin van de Duitse bezetting in 1940 zag hij de kans schoon om naar België terug te keren om meteen de nieuwe voorzitter van het AVGV te worden (1940-1942). Picard was een van de artsen die

▲ Naar schatting 12.000 artsen, vroedvrouwen en verpleegkundigen genoten een opleiding in Alt-Rehse.

▲ Het hakenkruis wappert boven het idyllisch gelegen opleidingscentrum.

Deelnemers stage oktober 1941

Veertien Vlaamse artsen namen deel aan de tweede lessenreeks in Alt-Rehse die plaats had van 23 oktober 1941 tot 2 november 1941. Onder de deelnemers: Dr. J. Overloof die als *Reiseführer* werd aangeduid en dr. Hendrik Ballet, een van de leiders van het VNV, die zich als gowleider engageerde in de werving voor het Vlaamsch Legioen aan het Oostfront.

Dr. Hilaire Gravez van de Vlaamse SS kon niet aanwezig zijn, maar vroeg om zo snel mogelijk weer uitgenodigd te worden. De kans om Alt-Rehse te bezoeken zou hij overigens niet meer krijgen vermits de *Führerschule* in 1943 tot een *Kriegslazarett* werd getransformeerd.

de eerste stage in Alt-Rehse volgde. In 1944 werd de grond onder zijn voeten te warm en vluchtte hij naar Duitsland. Na het einde van de oorlog in 1945 kwam hij echter ziek terug naar België en werd hij meteen opgesloten.

Sleutelfiguur in het verhaal was ongetwijfeld de Antwerpse arts **Frans Van Hoof** (1897-1965), oud-leider van de Vlaams-nationalistische studenten in Gent en secretaris van het AVGV. Verscheidene leden van het AVGV, zoals de artsen Picard, Roosens en Gravez waren, naar het voorbeeld van de *Akademiker* die aangesloten waren bij de SS in Duitsland, oud-leiders van diverse nationalistische studentenorganisaties. Zo waren zij voorbestemd om aanhangers te worden van het *Führerprinzip* en nauw met het nazi systeem samen te werken. Ook staatssecretaris en VNV-topman **Gérard Romsée**, die – in overleg met de Duitsers Eggert Reeder en Karl Holm – dr. Frans Van Hoof als *Führer* van Orde van Geneesheren aanduidde, was voorheen leider van de nationalistische studentenbeweging.

Het was dr. Van Hoof die samen met dr. Picard in de periode juni 1941 een eerste stage voor Vlaamse artsen in Alt-Rehse organiseerde. Het AVGV werd geleid door de extremistische Antwerpse afdeling waarvan dr. **Robert Roosens** de provinciale voorzitter was. Ook hij bezocht Alt-Rehse in 1941.

Vurige oproep

In een wervende brief van 16 september 1941, gericht naar de leden van AVGV, doet dr. **Frans Van Hoof** een vurige oproep om in te schrijven voor de volgende cursus in Alt-Rehse. We citeren: "Waarom *Führerschule*? Toehoorders zijn allen practici, geneesheeren dus. Ieder geneesheer wordt beschouwd, en moet het ook zijn, de *Führer*, de verantwoordelijke leider op gezondheidsgebied van al dezen die hem hun gezondheid toevertrouwen. Daarom dan de lessencyclus in Alt-Rehse, waar alle onderwerpen der lessen afgestemd zijn op de dagelijkse praktijk der dokters als sociaal-geneeskundigen: bestrijden en voorkomen van tuberculose, geslachtsziekten en kanker, bescherming van moeder en kind, geneeskunde en arbeid, erfelijkheidsleer, rassenhygiëne, plichtenleer, beroepsgerechtigd, ordening van het geneeskundig beroep (...)." Van Hoof merkt tevens op dat het verblijf gratis is en de reiskosten tot een minimum beperkt zijn. En hij geeft collega's de raad "deze gelegenheid niet te laten voorbijgaan, des te meer daar de prachtige natuur rond de Mecklenburgsche meren, en de rustige, zorgenlooze levenswijze meteen het verblijf tot een aangenaam en ontspannend verlov maken".

In oktober 1941 inviteerde dr. Frans Van Hoof zijn collega dr. **Johannes Peltret**, directeur van de *Führerschule*, tijdens diens officiële reis door Nederland en België, voor een bezoek aan Antwerpen om hem te bedanken voor de hartelijke ontvangst die de Vlaamse artsen in Alt-Rehse te beurt gevallen is.

Beknopte bibliografie Alt-Rehse

- Archives de Paris AJ/40/57
- Hansson N, Mailbaum T, Nilsson PM, 'The *Führerschule*' in Alt-Rehse, *Revue officielle de la Société internationale d'Histoire de la Médecine*, Vesalius, XVII, 2, 4-15, 2011.
- Maibaum Thomas, *Die Führerschule der deutschen Ärzteschaft Alt-Rehse*, 2011, Verlag Klemm-Oelschläger
- Nilsson PM, Hansson Nils, Broberg Gunnar, *Medicine under ideological pressure. Swedish-German contacts in medicine during 1933-1945*. Lunds Universitet 2010.
- Peters Anja, *Nanna Conti - Grenzgängerin/Grenzzieherin, Geschichte der Pflege - Der Blick über die Grenze*, ÖGVP Verlag, Wien 2011.
- Stommer Rainer, *Medicine im Dienste der Rassenideologie. Die Führerschule der Deutschen Ärzteschaft in Alt-Rehse*, CH. Links Verlag, Berlin, juni 2008.

Sterilisatie véél goedkoper dan onthoofding

Het '*wir-haben-es-nicht-gewusst*' gaat in ieder geval niet op voor artsen, toch niet voor wat betreft de ontwikkeling van geneeskunde en rassenkunde bij de nazi's. Dat mag alvast blijken uit een ogenschijnlijk onschuldig fait-divers berichtje, verscholen tussen de overlijdens van de leden, over de statistieken der *Erbkranke* in nazi Duitsland. Het bericht komt uit het officiële *Nederlands Tijdschrift voort Geneeskunde* van 20 januari 1934!

Het artikel vermeldt koudweg, en we citeren: "Van de 400.000 Duitsche mannen en vrouwen, die voor sterilisatie in aanmerking komen, zijn de helft aangeboren zwakzinnig, 80.000 schizofreen, 20.000 manisch-depressief, 60.000 lijden aan vallende ziekte, 600 aan chorea, 4.000 aan erfelijke blindheid, 16.000 aan erfelijke drankzucht."

De auteur van het artikel, E. Sluiter, die kennelijk oog heeft voor de kosten van de 'volksgezondheid', merkt op dat de sterilisatie van *Erbkranken* een enorme besparing kan opleveren. "De operatie bij den man zal den Staat 20 mark kosten (niet teveel, als voor een onthoofding 500 mark wordt betaald, maar het zijn hier engros-prijzen); bij de vrouw zijn de kosten 50 mark" (*Münch. Med. Wochenschr.*, 29 december 1933).

Op dezelfde bladzijde staat ook een aankondiging van een congres dat plaatsheeft in Wiesbaden en waarin artsen worden aangemoedigd om zich in te schrijven. Onder de sprekers onder meer: prof. **Verschuier** met een lezing over *Algemeine Erbpathologie*, prof. **Fischer** over *Die heutige Erblehre in ihren Anwendung auf den Menschen* en prof. **Naegeli** over *Spezielle Erbpathologie innerer und Nervenkrankheiten*.

Deze twee kleine berichtjes op één en dezelfde bladzijde tonen aan hoe sterk de nazi ideologie op het vlak van 'volksgezondheid' reeds in de eerste helft van de jaren 1930 onderbouwd was met wat toen ernstige wetenschappelijke basis heette te zijn. Vanuit die hoek is verklaarbaar dat artsen zo ver megingen in het nazi discours, en een hoofdrol speelden in de sterilisatie en eliminatie van *Erbkranken*, de triage en deportatie van Joden en zigeuners, de moord op miljoenen mensen (waarvan 1 miljoen kinderen) in de kampen, en de gruwelijke medische experimenten tot heil van het *Überassch*, en het doden van mensen om een skelettenverzameling voor wetenschappelijk onderzoek aan te leggen. Van de naar schatting 350 artsen die in nazi Duitsland bij medische experimenten betrokken waren, gingen er ongeveer 330 vrijuit na de oorlog.

Van Hoof onderstreepte zijn verbondenheid met het nazisme door de woorden te herhalen die dr. Peltret tijdens de stage had uitgesproken: "Sie riefen uns doch mehrmals zu: sie werden hier abreisen mit Nationalsozialismus im Fleisch und Blut!"

Walen niet toegelaten

De reizen waren tot in de puntjes georganiseerd, niets werd aan het toeval overgelaten: uurschema's, pasjes, logies in Berlijn... alles stond netjes aangegeven in de brieven van dr. Van Hoof, *Oberstabsarzt* dr. Holm en dr. Peltret.

Met het oog op de vorming van professionelen uit de gezondheidssector werden ook apothekers uitgenodigd, maar over hun deelname ontbreken precieze gegevens. De *Vereniging van Apothekers* drong eind 1941, bij monde van de Antwerpse apotheker **Raeymaekers**, aan op deelname aan de stages in Alt-Rehse. Geen enkele Belgische vroedvrouw of vrouwelijke arts heeft kennelijk deelgenomen aan de stages.

Waalse artsen waren blijkbaar om onduidelijke redenen niet welkom in Alt-Rehse. Tevens werden geen personen van gemengde raciale origine (*Mischblut*) toegelaten. Hun aanwezigheid viel niet te rijmen met de principes die in de cursussen raciale hygiëne en eugenetica werden gepropageerd.

Dankzij het aanmoedigen van handenarbeid zoals bijvoorbeeld het aanleggen van de kasseienweg in het dorp, deelname aan sportieve groepsactiviteiten in volle natuur, van 's morgens tot 's avonds, door begeleiders die gedrenkt waren in de nazi context, wilde men 'ideale en deugdzaame artsen' vormen in tegenstelling met de 'individualistisch ingestelde in-

▲ Een zeldzame foto van Leonardo Conti en zijn moeder Nanna Conti.

tellectuele arts' die te ver van het volk, van zijn *Volksgemeinschaft* stond. Deze ingesteldheid kwam perfect overeen met de ideologie die gekoesterd werd door het AVGV.

De vormingscursussen aan de medische *Führerschule* van Alt-Rehse hadden tot doel de nazi ideologie te legitimeren die het antisemitisme en de trouw aan het *Führerprinzip* boven de wet van Hippokrates stelde. De haat tegenover het individu, tegenover de intellectueel die aan de sociale controle kan ontsnappen, is terug te vinden in alle totalitaire regimes, of ze nu links of rechts georiënteerd zijn.

Archieven

Vanaf 1943 werd Alt-Rehse omgevormd tot een *Kriegslazarett* dat in 1945 door de Russen werd bezet. Na de oorlog stond Alt-Rehse onder controle van de Oost-Duitse *Stasi* en de *Volksarmee*. De archieven werden ofwel vernietigd ofwel bevonden ze zich in Russische handen. De originele documenten werden tot nu toe niet teruggevonden. Het gastenboek daarentegen, dat duizenden handtekeningen van de gasten en cursisten bevat, bleef gelukkig wel bewaard.

Tot de val van de muur van Berlijn was de *Führerschule* volledig in de vergetelheid geraakt. Het historisch onderzoek is tot op heden voornamelijk gebaseerd op het Duitse *Bundesarchiv*, het *Deutsches Ärzteblatt* en artikels over de buitenlandse bezoekers van Alt-Rehse. De bevindingen van mijn onderzoek over de Vlaamse artsen in Alt-Rehse zullen er binnenkort worden voorgesteld en gepubliceerd, op vraag van dr. Rainer Stommer, *Projectleider* van het huidige centrum voor herinneringseducatie van Alt-Rehse. Het is één van de puzzelstukken die bijdraagt tot de moeizame reconstructie van de historiek van de sinistere *Ärzteführerschule* Alt-Rehse.

Tekst: Dr. Yves Louis
Redactie: Henk Van Nieuwenhove

Met dank aan **Anja Peters** (Doktorandin Ernst-Moritz-Arndt-University Greifswald), dr. **Rainer Stommer** (Projectleider Erinnerung-, Bildungs- und Begegnungsstätte Alt-Rehse) en **Nils Hansson** (Department for History of Medicine, Lund University) voor de vele informatie, feedback en correcties.

Volgende aflevering:
Verzetsman dr. Marcel Franckson getuigt
Reacties welkom: wo2@actuamedica.be